

Usûl

İslam Araştırmaları

Cilt: I, Sayı: 1, Ocak-Haziran 2004

Usûl

İslam Araştırmaları

Cilt: I, Sayı: 1, Ocak-Haziran 2004

ISSN 1305-2632

Sahibi/Publisher

Abdurrahman BEŐER

Editör / Editor-in-Chief

Prof.Dr. Faruk BEŐER

Editör Yardımcısı / Associate Editor

Yrd.Doç.Dr. Hayati YILMAZ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Abdullah AYDINLI (*Sakarya Ü. Prof. Dr.*) / Ahmet BOSTANCI (*Sakarya Ü. Yrd. Doç. Dr.*) /
Atilla ARKAN (*Sakarya Ü. Yrd. Doç. Dr.*) / Erdiñ AHATLI (*Sakarya Ü. Yrd. Doç. Dr.*) /
Fuat AYDIN (*Sakarya Ü. Yrd.Doç.Dr.*) / H. Mehmet GÜNAY (*Sakarya Ü. Doç. Dr.*) /
İbrahim EBU RABİ (*Hartford Seminary, USA. Dr.*) / İbrahim KALIN (*College of the Holy
Cross MA, USA. Asst. Prof. Dr.*) / İrfan İNCE (*Sakarya Ü.*) / İsmail ALBAYRAK (*Sakarya Ü.
Yrd. Doç. Dr.*) / Mehmet ÖZŐENEL (*Sakarya Ü. Yrd. Doç. Dr.*) / Muammer
İSKENDEROĞLU (*Sakarya Ü. Yrd. Doç. Dr.*) / Muhammet ABAY (*Marmara Ü. Dr.*) /
Murteza BEDİR (*Sakarya Ü. Yrd.Doç.Dr.*) / Sabri ORMAN (*IIU Malaysia. Prof. Dr.*)

Sayı Hakemleri / Referees on This Issue

Prof. Dr. Abdullah AYDINLI / Yrd. Doç. Dr. Ahmet BOSTANCI / Prof.Dr. Ali ERBAŐ /
Prof.Dr. Ali Osman ATEŐ / Yrd. Doç. Dr. Atilla ARKAN / Yrd.Doç.Dr. Bilal GÖKKIR /
Yrd. Doç. Dr. Erdiñ AHATLI / Prof.Dr. Faruk BEŐER / Yrd.Doç.Dr. Fuat AYDIN / Doç.
Dr. H. Mehmet GÜNAY / Yrd.Doç.Dr. Hayati YILMAZ / Doç.Dr. İbrahim HATİBOĞLU /
Dr. İhsan KAHVECİ / Yrd. Doç. Dr. İsmail ALBAYRAK / Yrd.Doç.Dr. Mahmut
SALİHOĞLU / Yrd. Doç. Dr. Muammer İSKENDEROĞLU / Prof.Dr. Mustafa KARA /
Yrd.Doç.Dr. Murteza BEDİR / Prof.Dr. Sadık KILIÇ / Yrd.Doç.Dr. Yunus EKİN

Usûl İslam Araştırmaları hakemli bir dergidir.

Yılda iki sayı olarak yayımlanır. Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İrtibat

Yrd. Doç. Dr. Hayati YILMAZ

SAÜ İlahiyat Fakültesi, Ozanlar ADAPAZARI

Tel. +90 (264) 274 30 60

İslam Ahlâk Teorileri,
Macid Fahri, (Çev. M. İskenderoğlu, A. Arkan),
Litera Yayıncılık, İstanbul 2004, 330 s.,
ISBN 975-6329-01-7

İbrahim ÇAPAK*

İslam ahlâkı ile ilgili Türkçe yazılan veya Türkçe'ye kazandırılan bazı eserler olmakla beraber bunların yeterli olduğu söylemez. Yeni bir takım çalışmaların yapılması veya başka dillerde yapılan önemli çalışmaların Türkçe'ye aktarılması hem literatürün genişlemesine hem de alanın daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Bu bağlamda Muammer İskenderoğlu ve Atilla Arkan tarafından Türkçe'ye kazandırılan Macid Fahri'nin *İslam Ahlâk Teorileri* adlı çalışmasının büyük bir boşluğu dolduracağını düşünüyoruz. İlgili olan herkesin istifade edeceğine inandığımız, Macid Fahri'nin bu eserini kısaca tanıtmak istiyoruz. Yazar, söz konusu çalışmasına Kur'an ve hadislerin İslam ahlâk prensiplerinin temel esaslarını içerdiği, fakat tam anlamıyla bir ahlâk teorisi sunmadığı önermesi ile başlamakta; iddiasını desteklemek için de temelde dini ve felsefi ahlâk üzerinde durarak, bu alanda uzmanlaşmış bilginlerin görüşlerini değerlendirmektedir.

Eser giriş, dört bölüm ve dört ekten oluşmaktadır.

Eserin girişinde ahlâk teorilerinin ahlâkî olarak övgü ve yergiye değer olduğu iddiasını temellendiren prensiplerin aklî bir sunumu yapılmakta; ahlâkî inceleme için ahlâkî kavramların tanımına, ahlâkî hükümlerin değerine, ayrıca da doğru ve yanlış fiil ayırımına vurgu yapılması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Eserde, Müslüman'ın ahlâkî, dini ve sosyal hayatının merkezinde yer alan Kur'an'ın,-her ne kadar İslami prensiplerin tümünü içeriyorsa da - tam anlamıyla bir ahlâk teorisi sunmadığı ifade edilmekte ve Kur'anî ahlâk

teorisinin ortaya çıkarılmasının İslam ahlâk araştırmacılarının görevi olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca eserde müfessir ve fakihlerin geleneksel, gramatik, edebi ve linguistik kullanımlara dayanarak Kur'an metnine en yakın ve en sadık yorumu ortaya koydukları zikredilerek, diğer yazarlar için aynı şeyin söylenemeyeceği ifade edilmektedir. Yine eserde başlangıç noktalarını Kur'an metninden almalarına rağmen kelimelerin, metnin anlamını bulmada farklı derecelerde de olsa Yunan mantığı, Hıristiyan teolojisi ve fitri aklın tabii ışığı gibi metin dışı delillere de ihtiyaç duydukları belirtilmekte; Farabi (öl. 950), İbn Rüşd (öl. 1198) ve Razi (öl. 925) gibi filozofların ise Kur'an'ın bağlayıcılığını ihmal etmeyip bilinçli olarak reddetmeseler de, kendileri için temelde bağlayıcı olan şeyin Yunan felsefesinden miras aldıkları felsefi deliller olduğu zikredilmektedir. Filozoflar, ahlâk tartışmalarını bazen Kur'anî alıntılarla süsleseler de, onların tartışmalarının sonucunu, temelde dedüktif (tümdengelimli) akıl yürütmenin verileri belirler. Yani kelimeler ve özellikle de fakihler için hakikatin nihai belirleyicisi kutsal metin iken, filozoflar için bu belirleyici olan şey akıldır.

Eserde ahlâk teorileri dört ana bölüm halinde ele alınmaktadır:

Birinci bölümde, Kur'an ve hadislerden ortaya çıkan "nassi ahlâk"ın ne olduğu incelenmektedir. Yazar, "Nassi ahlâk" terimini açıklamak amacıyla, mümkün olduğu kadar kendisini naslarda kullanılan terimlerin delalet ettiği anlamlarla sınırlandırarak, İslami hakikatin iki temel kaynağı olan Kur'an ve hadislerdeki temel ahlâkî kavramları analitik olarak incelemeye çalıştığını ifade etmektedir. Ona göre tefsirci, hadisçi ve fıkıhçılar Kur'an ve hadislerin ahlâkî prensiplerini izah edip temellendirmeye teşebbüs ettikleri oranda ahlâkî alana dalmış ve "nassi ahlâkın" ne olduğunu ortaya koymuş olurlar. Ayrıca yazar, bu bölümde "Kur'anî ahlâk prensipleri" ifadesinin çok muğlak ve analizinin zor olduğunu zikrederek, bir takım değerlendirmeler yapmaktadır. Yine bu bölümde ilahi adaletle ilgili farklı yorumlara da dikkat çekmektedir.

İkinci bölüm'de, nihai olarak Kur'an ve hadislere dayanmakla beraber ağırlıklı olarak akli metod ve kategorilere dayanan kelimeli ahlâk teorileri incelenmekte; özellikle 8. ve 10. asırlarda akılcı İslam ahlâk sistemini oluşturan Mu'tezile ve Eş'ariliğin etkinliğine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca bu bölümde ahlâkî akılcılık ve ahlâkî iradecilik anlayışları tahlil edilmektedir.

* Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dr.

Üçüncü bölümde, Eflatun ve Aristoteles'in ahlâk eserlerinden kaynaklanan felsefi teoriler ele alınmaktadır. Arapça kaynaklarda Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik*'i üzerine oniki bölümlük şerh yazmasıyla bilinen Tyre'li Porfiriyus (öl. 304) bu süreçte en önemli şahsiyetlerden biridir. Bu bölümde, Felsefi Ahlâk'ın Yunanca Kaynakları, Sokratesçi ve Stoacı Başlangıçlar, Aristocu ve Yeni Eflatuncu Eğilimler, Yeni Pisagorcucu ve Faydacı Öğeler başlıklarına yer verilmekte ve ayrıca Yahya b. Adî (öl. 974), Ahmed b. Muhammed b. Miskeveyh (öl. 1030), Nasıruddin Tusi (öl. 1274), Celaleddin Devvani (öl. 1501) gibi filozofların ahlâk hakkındaki görüşleri yer almaktadır.

Dördüncü Bölümde ise, Kur'an'da insan ve onun alemdeki yeri düşüncesine dayanan "dini ahlâk" incelenmektedir. Yazara göre dini teoriler nassi olarak isimlendirilen teorilerden farklıdır. Çünkü dini teori önderleri, Yunan felsefesi ve İslam kelamının etkisi altında kalmışlar, bunun sonucunda 9. asırda Şam, Bağdat ve Yakın Doğu'nun diğer öğretim merkezlerinde, Yunan felsefesi ve Hıristiyan teolojisiyle karşılaşma ve çatışma sonucunda ortaya çıkmış diyalektik akıma ayak uydurma kaygısı taşımışlardır. Dini ahlâkın temel unsurları; Kur'anî dünya görüşü, kelimî kavramlar, felsefî kategoriler ve bazı durumlarda tasavvufur. Bu nedenle yazar dini ahlâk sistemini hem en karmaşık, hem de en tipik İslami sistem olarak nitelendirmektedir. Bu bölümde ayrıca Dini Ahlâk ve Zühd İdeali başlığı ile Ebu'l-Hasan el-Maverdi (öl. 1058), İbn Hazm (öl. 1064), Ragıb el-İsfahani (1108) Fahreddin Razi (öl. 1209) ve Gazzali (öl. 1111)'nin ahlâk sistemlerine yer verilmektedir. Yazara göre anlayışı felsefi, kelimî ve sufi ahlâkının karışımı olan Gazali (öl. 1111), dini olarak isimlendirilen ahlâk türünün en iyi temsilcisidir.

Eserde söz konusu dört bölüm incelendikten sonra dört de ek'e yer verilmektedir.

Ek I, "İslam Felsefesinde Düşünsel İdeal: Aristo ve İbn Sina", ek II ise "İbn Sina'nın Risale fi'n-Nefs adlı risalesinden İttisale Dair Bir Alıntı" başlıklarını taşımaktadır. Bu iki ekte Aristoteles ve İbn Sina tarafından tartışılan iki rakip "felsefi" ideal sunulmaktadır. Yazarın birinci ekteki hedefi, bir yandan Aristoteles'in ahlâkî entellektüelizmini ve onun oluşturduğu bazı problemleri, diğer yandan da İbn Sina'nın temsil ettiği Arap Meşşai filozofların bu problemleri çözmedeki tarzını vurgulamaktır.

Ek III, İbn Sina'nın *Kitabu'n-necat ve Kitabu's-Şifa* (ilahiyat) adlı eserlerinde yer alan "İnayet ve Kötülüğün İlahi Takdire Nasıl Girdiğine Dair" bölümünün tercümesi sunulurken, ek-IV ise Gazzali'nin yazdığı ve Sufi ahlâkın gelişiminin zirve noktasını gösteren *Mizanü'l-amel*'den önemli bir parçanın tercümesi yer almaktadır.

Sonuç olarak, eser ahlâk teorileri ile ilgili birbirlerinden oldukça farklı yorumlara yer vermektedir. Bu bakımdan bu eserin ülkemizde yapılan ahlâkla ilgi çalışmalarının yanında önemli bir açığı dolduracağı kanaatindeyiz. Macid Fahri'nin felsefe ve ahlak alandaki uzmanlığı ve birer felsefe uzmanı olan mütercimlerin çok sade ve anlaşılır tercümeleri, eserin önemini bir kat daha artırmaktadır. Bu eser gerek dini gerekse felsefi ahlâkla ilgilenenlerin istifade edebileceği çok önemli bir kaynaktır.